

**ИНСТИТУТ ЭКОНОМИКИ
НАЦИОНАЛЬНОЙ
АКАДЕМИИ НАУК
АЗЕРБАЙДЖАНА**

**СОЮЗ ЭКОНОМИСТОВ
АЗЕРБАЙДЖАНА
МЕЖДУНАРОДНЫЙ
СОЮЗ ЭКОНОМИСТОВ**

**АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

МАТЕРИАЛЫ

**РЕСПУБЛИКАНСКОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ**

**«ЗАВЕРШЕНИЕ ПЕРЕХОДНОГО ПЕРИОДА В ЭКОНОМИКЕ
АЗЕРБАЙДЖАНА: АНАЛИЗ И ВЫВОДЫ.**

**ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ МОДЕЛИ
НАЦИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ»**

БАКУ – 2010

368	<i>A.Axundova</i>	Sosial-iqtisadi inkişaf şəraitində reklam-informasiya əməliyyatlarının təşkili və idarəedilməsi.....	839
369	<i>C.Küzəkonan</i>	Sənaye ilə universitetlərin qarşılıqlı əlaqəsi: dünya təcrübəsi.....	840
370	<i>Ş.Mohammadpur</i>	İnnovasiyalı inkişafın əsas xüsusiyyətləri.....	843
371	<i>Ə.Əliyev, R.Şahverdiyeva</i>	Azərbaycanda İKT-texnoparkların yaradılması və fəaliyyətinin təşkili məsələləri.....	845
372	<i>A.Əsgərova</i>	Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin və məkanının formalaşmasının konseptual əsasları.....	848
373	<i>A.Əliyeva</i>	Ərzaq bazarında innovasiya fəaliyyətinin əsas subyektləri.....	850
374	<i>H.Əliyev</i>	İnnovasiyaların istehsalata tətbiqində riskin nəzərə alınması.....	852
375	<i>H.Рзаева</i>	Комплексное исследование рынка непродовольственных товаров.....	854
376	BÖLMƏ X. HƏYAT SƏVİYYƏSİ, DEMOQRAFİYA VƏ MƏŞĞULLUQ PROBLEMLƏRİ		
	РАЗДЕЛ X. ПРОБЛЕМЫ УРОВНЯ ЖИЗНИ ДЕМОГРАФИИ И ЗАНЯТОСТИ.....		856
377	<i>H.Rəcəbli</i>	Dayanıqlı və mükəmməl elmi-nəzəri əsaslara söykənən sosial siyasət.....	860
378	<i>S.Müslümov</i>	Bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə Azərbaycan Respublikasında əhalinin sosial müdafiəsinin təşkili.....	864
379	<i>H.Acaул</i>	Оценка результатов организационно-управленческих инноваций.....	867
380	<i>Ə.Ağammədov, Z.Novruzov</i>	Həyat səviyyəsi və onun yüksəldilməsi yolları.....	872
381	<i>M.Əliyev</i>	Regional sosial siyasətin reallaşdırılmasının dövlət mexanizmi.....	875
382	<i>A.Ağayev</i>	Müasir iqtisadi şəraitdə dövlətin sosial siyasətinin səciyyəvi xüsusiyyətləri.....	877
383	<i>Э.Азизова</i>	Гендерные аспекты рынка труда.....	878

3. Rəhbərliyin innovasiya prosesindəki məsuliyyətlərinin kamil şəkildə şəffaflaşması: Təşkilatların özələrinə məxsus innovasiya üçün bəzi bölmələri nəzərdə tutmaq olar və onların təlimi üçün lazımı büdcə və imkanları da təyin etmək mümkündür. Bununla belə, həmin mövzu təşkilat səviyyəsində aydınlaş-malıdır ki, innovasiya xüsusi bir vəzifə deyildir və bölmələrin hamısı onu rəhbər tutmalıdırlar. Demək, ideyaların ardı kəsilməz şəkildə yaranması aydın məsuliyyət və vəzifə tələb edir.

4. Yaradıcılığın fənn, tərz və yaxşılaşdırılması: İdeyaların hərəkət və axını müxtəlif tərzlərdə, o cümlədən fikir daşqını iclasları, təlim və beyin tənbelliyini aradan qaldırma, yaradıcılıq tərbiyəsini özəl şəkildə həll etmək, nizamlanmış müdirlikdən himayə etmək kimi ortaya çıxma bilər və beləliklə də, mövcud olan sistemləri əsaslı şəkildə dəyişə bilər.

5. İmkanları ölçmə tədqiqatı üçün qaynaqların təyin edilməsi: İmkanları ölçmə tədqiqatı üçün lazımı büdcə təyin edilməlidir. Bazar təhlil edilməli məhsul, ya da tədqiq prosesinin texniki-keyfiyyəti yüksəlişi kənara qoyulmalı və bölmələrin büdcə, habelə imkanlara əl tapması asanlaşdırılmalıdır. Beləliklə, onlar idari çətinliklərə düşmədən öz işlərini yerinə yetirə bilərlər.

6. Maraqlı doğuran sistemlərin icadı: İdeyaların yaranması üçün innovasiyanı alqışlayan bir fəza yaxud abu-hava lazımdır ki, işçiləri yeniliyə doğru çəksin. Həmin istiqamətdə işçilərin maaş məsələsi böyük rol oynaya bilər.

7. İdeyanın yaranması prosesində əməliyyatın qiymətləndirilməsi: Həmin qiymətləndirmə əldə edilmiş uğurlar əsasında həll ola bilər. Belə ki, qalibiyyət, yaxud uğur qiymətləndirmələri dövrlər halında olmalı və həcm, habelə keyfiyyəti nəzərdə tutmalıdır.

Qiymətləndirmə sahəsi üçün təqdim olunmuş ideyaların sayı, həyata keçmiş ideyaların sayı və ideyaların icrası nəticəsində əldə edilmiş qazancın faizi əsas vericidir.

8. İdeya yaratma gedişatının standartlaşdırılması məsələsi ideya istehsalının amil və səbəbi kimi hesab oluna bilər. Bu mənada ki, həmin gedişatı işçilər üçün aydınlaşdırıb şəffaf etmək nəticəsində sistem başqa bir kontrola ehtiyac hiss etmədən və əl-ayaq tutan əmrlər lazım olmadan ideya yarada bilər.

İndiki zamanda, yəni informatik, yaxud informasiya əsrində də şirkətlərdən qazanc və dəyəri nəzərdə tutmaqdan əlavə bir sıra siyasətləri də götürməlidirlər ki, əxlaqi üsullar daha çox gözlənilsin və beləliklə, öz əhəmiyyət və dəyərlərini rəqabət dünyasında qoruyub saxlaya bilsinlər. Bu o deməkdir ki, indiki təşkilatların qalib gəlib uğur əldə etməsi bir sıra müxtəlif dəyər və ləyaqət məcmuələrindən asılıdır.

Azərbaycanda İKT-texnoparkların yaradılması və fəaliyyətinin təşkili məsələləri

Ə.Əliyev, i.e.n., dos., şöbə müdiri,

R.Şahverdiyeva, elmi işçi,

AMEA-nın İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu

Müasir şəraitdə Azərbaycanda böyük həcmdə neft və qaz sənayesindən gələn gəlirlər hesabına ölkənin gələcək dayanıqlı və davamlı iqtisadiyyatının qurulması ən prioritet məsələ kimi iqtisadi siyasətin əsas elementi sayılır və ölkədə neftlə neftsiz iqtisadiyyat qurulmalıdır tezisində əsaslanır. İnnovasiya proseslərinin sürətlənməsi və onların səmərəliliyinin yüksəlməsi olmadan Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafı üçün möhkəm zəmin yaradılması mümkün deyil.

Ölkə iqtisadiyyatında İKT sahəsinin kifayət qədər innovasiya potensialı mövcud olduğuna görə hesab olunur ki, İKT sahəsində innovasiya təmayüllü kiçik və orta sahibkarlığa kömək, elmi tədqiqatların kommersiyalaşdırılaraq elmin dövlətdən asılılığının azaldılması, xarici İKT şirkətlərin və potensial investorların Azərbaycanın İKT bazarına cəlb olunması, texnologiyaları işləyib hazırlayanlar və investorlar arasında kommersiya əlaqələrinin yaradılması, inkişafın

müxtəlif mərhələlərində elmyönümlü texnoloji layihələrə yerli və xarici investisiyaların cəlb olunması, yeni iş yerlərinin yaradılması, yüksək ixtisaslı və beynəlxalq təcrübəyə malik İKT mütəxəssisləri yetişdirmək, texnologiyaların və informasiya resurslarının ötürülməsi və s. bu kimi məqsədlərin reallaşması üçün texnoparkların yaradılması və inkişafının təmin edilməsi keçid iqtisadiyyatlı ölkələrin iqtisadi inkişafı üçün bir vasitədir və aktual məsələlərdən biri hesab olunur.

Məlum olduğu kimi, texnoparkların yaradılması Azərbaycanın iqtisadi inkişafında prioritet məsələdir. Məhz buna görə də Respublika Prezidenti iqtisadiyyatın inkişafında xüsusi iqtisadi zonaların (texnoparkların) mühüm rol oynaya biləcəyini qeyd edərək, 2007-ci il martın 6-da «Azərbaycan Respublikasında xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması haqqında» Fərman imzalamışdır. Bu fərman əsasında 2009-cu il aprelin 14-də qəbul olunmuş «Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında» qanun həmin zonaların yaradılması və idarə edilməsi ilə bağlı münasibətləri tənzimləmək və orada sahibkarlıq fəaliyyətinin təşkili qaydalarını müəyyənləşdirmək imkanları yaratmışdır. Bununla yanaşı ölkə prezidentinin 4 may 2009-cu ildə təsdiq etdiyi «2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyada innovasiya fəaliyyəti infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi, o cümlədən texnoparklar, texnoloji mərkəzlər, biznes inkubatorları şəbəkəsinin genişləndirilməsi» də bir vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur.

İKT-texnoparkların mahiyyəti və formaları. Kiçik və orta elmtutumlu innovasiya şirkətlərinin inkişafı üçün maksimum əlverişli mühitin formalaşdığı elm-istehsalat kompleksi olan texnopark əsasən elmi fəaliyyətin nəticələrinin məhsula çevrilməsi və bazara çıxarılmasının təşkili ilə məşğul olur. İnnovasiya strukturlarının yeni növləri arasında texnoparklar özlərinin həll etdiyi bir çox məsələlərin müxtəlifliyi ilə seçilir. Texnoparkların formalaşması və fəaliyyəti prosesində bir çox hallarda bəzən texnopolislər anlayışından da istifadə edilir. Müasir elmi-sənaye kompleksləri olan texnopolislər isə öz daxilində elmi-tədqiqat institutlarını, universitetləri, mədəniyyət və rekreasiya (əyləncə) infrastrukturlu yaşayış massivlərini birləşdirir. Ona görə də texnopolislərə bəzən «elmi şəhərlər», «beyinlər şəhəri» də deyilir.

Texnoparklar yaradıldığı məqsədlərə müvafiq olaraq müxtəlif istiqamətlərdə, o cümlədən İKT, sənaye, aqrar, nəqliyyat və s. sahələrdə ixtisaslaşırlar. Belə texnoparkların ən əsaslarından biri də İKT-texnoparklarıdır. *İKT-texnoparkların yaradılmasının əsas məqsədləri aşağıdakılardır:*

1) Elmi nəticələrin, biliklərin və ixtiraların texnologiyalara və kommersiya məhsuluna çevrilməsi.

2) Kiçik elmtutumlu müəssisələr vasitəsilə texnologiyaların sənayeyə ötürülməsi.

3) Elmtutumlu şirkətlərin formalaşması və onların bazarda təşəkkülü;

4) regionlarda qeyri mütənasib inkişaf səviyyəsinin azalması.

5) Məşğulluq probleminin qismən həlli, yüksək texnologiyalar sahəsində elmi-texniki nailiyyətlərin sürətli tətbiqi və s. *İKT-texnoparkın əsas funksiyalarına isə aşağıdakıları aid etmək olar:*

1) Elmi-tədqiqat və təcrübi-konstruktor işlərinin aparılması.

2) Kiçik innovasiya şirkətlərinin formalaşdırılması.

3) Yüksək ixtisaslı mütəxəssislər üçün yeni iş yerlərinin yaradılması.

4) Ali məktəb müəssisələri (AMM), elmi tədqiqat institutları (ETİ) və sənaye arasında qarşılıqlı əlaqələrin formalaşması.

5) AMM və ya ETİ üçün yeni gəlir mənbələrinin tapılması.

6) Texnopark bazasında yeni yaradılmış elmtutumlu məhsulun kiçik seriyalarla istehsalı və onun yerli və xarici bazarlarda satışı və s. Texnoparkların əsas struktur vahidi mərkəzlər hesab olunur və aşağıdakı mərkəzlər burada özünə yer tapır:

1) İnnovasiya-texnoloji mərkəz.

2) Tədris mərkəzi.

3) Məsləhət mərkəzi.

- 4) İnformasiya mərkəzi.
- 5) Marketing mərkəzi.
- 6) Sənaye mərkəzi.
- 7) Maliyyə-sığorta mərkəzi.
- 8) Mühasibat-audit mərkəzi.
- 9) Strateji-tədqiqat mərkəzi.

İKT-texnoparkları regionun spesifik xüsusiyyətlərindən asılı olaraq müxtəlif formalara malik ola bilərlər. ABŞ və Böyük Britaniyada elmi parklar üç növə bölünür. 1) Elmi parklar-sözün dar mənasında; 2) Tədqiqat parkları. Bunlar birincidən onunla fərqlənir ki, burada yenilik, onun yalnız ilk texniki nümunəsinin alınması mərhələsində işlənir; 3) İnkubatorlar (ABŞ-da) və innovasiya mərkəzləri (Böyük Britaniyada və Qərbi Avropada). Burada universitetlər yeni əmələ gələn şirkətlərə onlara dair torpağın orta icarə haqqını verməklə, laboratoriya avadanlıqlarından və xidmətlərdən istifadəsini təmin etməklə yer verirlər.

Amerika modeli innovasiya müəssisələri üçün nəzərdə tutulmuş, vahid xidmət sistemində malik planlaşdırılmış struktur kimi formalaşmışdır. ABŞ-da yapon modelinə əsaslanan Karolina texnoparkını göstərmək olar.

Avropa modeli. Amerikada innovasiya sahibkarlığının uğurlarına Avropa ölkələri hökumətlərinin marağının artması, nəticədə Avropa modelinin yaranmasına səbəb oldu. Avropada texnoparkların yaranmasına əsas səbəb texnologiyaların transferi, başqa sözlə elmi ixtiraların istehsalata tətbiqi prosesini sürətləndirmək olmuşdur. *Texnoparkın Avropa modelinə bir neçə fərqli xüsusiyyət xasdır:* 1) yeni yaradılan kiçik innovasiya firmalarının yerləşməsi üçün nəzərdə tutulan binanın olması. Bu xüsusiyyət kiçik və orta innovasiya müəssisələrinin 2-3 il ərzində formalaşmasına səbəb olur. Firmaların böyük inkişaf dinamikasına malik olması, həmçinin elmi-tədqiqat prosesinin mobilliyi binanın lazımı həcmdə tikilməsinə mühüm təsir edir. 2) innovasiya müəssisəsini təşkil edən firmalardan toplanmış sadə və mürəkkəb servisdən ibarət olan təkmilləşdirilmiş xidmət sisteminin olması. Bu həmin müəssisələr üçün vacib olan xidmət sektorunu təşkil edir. 3) texnoparkın Avropa modelinin digər fərqli xüsusiyyəti tamamilə Fransaya aiddir. Burada ölkənin zəif inkişaf etmiş rayonlarına elmin yayılmasını məqsəd qoyan «texnopol konsepsiyası» hazırlanmışdır.

Avropa texnoparkları artıq mövcud olan təcrübəyə əsaslanmış, ətraflı işlənmiş proqramlara və biznes planlara malik idilər. Ona görə də tez və uğurla inkişaf edirdilər.

Yapon modeli (Tsukuba texnopolisi). Texnopolisin yaradılması üçün 4 adaya bərabər səpələnmiş 19 zona seçilmişdir. Bütün texnopolislər aşağıdakı şərtləri ödəməlidir: 1) Öz əsas şəhərlərinə lap yaxın olmaqla böyük şəhərlərdən çox da uzaq olmamalı; 2) Həddən artıq sahə tutmamalı; 3) Zəngin mədəniyyətə və gözəl infrastruktura malik, yaşamaq üçün əlverişli regionlarla ahəngdar şəraitdə olan müasir elmi-istehsal kompleksləri, universitet və tədqiqat institutlarının tarazlaşdırılmış yığına malik olmalı; 4) Səfalı rayonlarda yerləşməli, yerli adətlərlə və təbii şəraitlə uyğunlaşmalı; 5) Layihənin ümumi xarakterə malik olması; 6) Perspektivli, gələcəyə istiqamətlənmiş sosial və iqtisadi məqsədlərə malik olma və s.

Qarışıq model. Elmi parkların qarışıq modelinə misal olaraq (həm Yaponiya və həm də Amerika modelinə əsaslanan) Fransanın elmi parklarını, xüsusilə də onlardan ən böyüyü olan «Sofiya Antipolisi» (Riveredə yerləşir, sahəsi 2000-ha dan çox) göstərmək olar.

Texnoparkları təşkil edən əsas struktur elementləri - elm-istehsal və infrastruktur bloklarıdır.

Elm-istehsal bloku tədqiqat inkubatoru, kiçik və orta inkubasiya müəssisələri, kənardan texnoparka daxil olan müştəri firmalardan ibarətdir.

İnkubatorlar - yaranma və təşəkkül tapma mərhələsində olan innovasiya şirkətlərinə müxtəlif tipli xidmətlər təklif edən çoxfunksiyalı komplekslərdir. İnkubator tipli intellektual mərkəzlərdə elmtutumlu məhsula çevirmək məqsədilə perspektivli elmi ideya və layihələrin işlənilməsi prosesinin səmərələşdirilməsi işi aparılır. İnkubator mərkəzlərinin kollektivi alimlər, mühəndislər və ixtiraçılardan ibarət olur.

Kiçik və orta innovasiya müəssisələri öz işlərini innovasiya məhsuluna mövcud olan tələbata uyğun yönəldirlər. İnkubatordan törəmiş olan və texnopark strukturunda, onun ərazisində qalmaq arzulayan həmin müəssisələr yeni məhsulların və texnologiyaların mənimsənilməsi və işlənilməsi ilə məşğul olan, özünün elmtutumlu məhsuluna sabit tələbatı olan və texnoparkdan kənar da səmərəli işləməyə hazır olan möhkəmlənmiş strukturlardır.

Texnoparkın *müştəri firmaları* isə texnoparka kənardan gəlmiş və müəyyən kriteriyalara görə seçilmiş kollektivlərdən ibarətdir. Seçim kriteriyalarına layihənin, ideyanın yeniliyini və firmanın öz gücü hesabına onun həyata keçirilməsi reallığını aid etmək olar. Əgər firma perspektivli sayılırsa, onda onunla elmi avadanlıq, sahə və s. haqda icarə müqaviləsi bağlanılır.

İnfrastruktur bloku texnoparkda hüquqi, patent, lisenziya, reklam-nəşriyyat və digər xidmətləri həyata keçirir. Burada *marketing şöbəsinə* aparıcı yer verilir. Marketing şöbəsində yeniliklər gətirəcək innovasiya layihələri və məhsulları, istehlakçılar dairəsi və onların imkanları haqda məlumat formalaşdırılır.

İnfrastruktur blokunda əhəmiyyətinə görə ikinci yeri tutan *innovasiya fondudur*. Fond innovasiya prosesinin mərhələlərinin və ya ayrı-ayrı layihələrin satışının – kommersiyalaşmasının həyata keçirilməsinin ilkin mərhələlərində, həmçinin texnoparklarda yerləşən kiçik innovasiya müəssisələrini investisiyalaşdırmaq üçün maliyyə təminatı məqsədilə yaradılır. Bu vəsaitlər əsasən, hazır innovasiya layihələrini və təkliflərini məhsulun təcrübi nümunəsinin alınmasını hazırlamaq üçün aparılan işlərdə istifadə olunur.

Texnoparkların yuxarıda göstərilən forma, xüsusiyyət və vəzifələrini nəzərə almaqla *İKT yönümlü texnoparkın təşkilati strukturunu* 1-ci şəkildəki kimi göstərmək olar. Beləliklə texnoparkların əsas funksiyalarına yerləşdiyi regionun innovasiya infrastrukturunu ilə inteqrasiya olunması, onlarla qarşılıqlı əlaqələrinin genişləndirilməsi daxildir. Bu əlaqələr özünü bir neçə istiqamətdə göstərir.

1. İnnovasiya strukturunun əsas elementlərindən hesab olunan *respublika və regional idarəetmə orqanları* əsasən innovasiya istehlakçısı qismində çıxış edir, innovasiya proseslərini tənzimləyir, regionun innovasiya inkişafının qanunvericilik təminatı funksiyalarını yerinə yetirir, elm və texnologiyaların prioritet istiqamətlərini müəyyənləşdirir.

2. *İnnovasiya ideyalarının və işlərinin əsas generatorları* fundamental elmlərin bir çox sahələrində, xüsusi halda, aerokosmonavtika, metallurgiya, energetika kimi texnoloji sahələrdə liderlik edən təhsil müəssisələri, elmi-tədqiqat müəssisələri, həmçinin sənaye müəssisələrinin tədqiqat şöbələri ola bilər.

3. İdarə və müəssisələrin İKT-texnoparkla əməkdaşlığı onların malik olduqları innovasiya resurslarından asılı olaraq, müxtəlif şərait və prinsiplər üzərində qurula bilər.

Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin və məkanının formalaşmasının konseptual əsasları

*A.Əsgərova, diss., ABU
ADMİU-nun «Humanitar fənlər»
kafedrasının müəllimi,*

Qloballaşan dünyada informasiya texnologiyalarının bütün strateji əhəmiyyətli sahələrdə tətbiqi bəşəriyyətin qarşısında duran ən vacib və aktual problemlərdən sayılır. Elmi-texniki tərəqqinin ən son nailiyyətlərinə əsaslanmaqla informasiya və telekommunikasiya texnologiyalarının sürətlə inkişaf etdirilməsi, elektron idarəetmə sistemində keçidin təmin edilməsi respublikamızda da hökumətin prioritet fəaliyyət istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycana birinci və ikinci rəhbərliyi dövründə idarəetmədə müasir texnologiyaların tətbiqini diqqət mərkəzində saxlamış, bu sahənin inkişafı üçün əlindən gələni əsirgəməmişdir. 1993-cü ilin iyununda Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı ilə